

Etiske vurderinger av dagens saueavl

Juni 2015

Bakgrunn

Det er et uttalt politisk mål å øke norsk matproduksjon og dermed graden av selvforsyning. Det er også et ønske om å opprettholde et differensiert landbruk som utnytter jordbruksarealet over hele landet og ivaretar norsk kulturlandskap. Etterspørselen etter lammekjøtt i Norge er stor. Norsk Sau og Geit (NSG) har derfor drevet målrettet avlsarbeid i over 40 år for å øke antall lam ved hver fødsel. Dette har ført til at enkelte søyer føder svært mange lam. I følge tall fra Sauekontrollen¹ fikk 30 % av søyene 3 eller flere lam i 2014, og opptil 8 lam per søye er rapportert. Gjennomsnittlig antall fødte lam (levende og døde) per søye i Sauekontrollens årsmelding fra 2014 var 2,11 (13 % økning siden 1995).

Høyt lammetall er en stor påkjenning for søya før og etter fødsel, gir økt risiko for sykdom hos både mor og avkom, og fører til økt lammetap. Det stiller også store krav til fôring av søyer og røkters oppfølging av lammene. Utviklingen har derfor vært gjenstand for diskusjon i NSG i flere år.

Tilskuddsordningen

I det siste jordbruksoppgjøret ble noe av tilskuddet til søyer over ett år flyttet til tilskudd per slaktet lam. I tillegg går tilskudd per søye ned når antall søyer øker; dette for å premiere bønder som avler på dyrene sine og dermed bidrar til økt matproduksjon. Problemet er at dette forsterker betydningen av og press for høyt lammetall. Høyt lammetall gir økte utgifter i fm. tilleggsfôring, merarbeid, veterinærbesøk, lammedød, kopplam, og tidlig utrangering av «slitne» søyer, mv. Likevel kan høyt lammetall være økonomisk lønnsomt for bøndene som klarer å håndtere det på en driftsmessig god måte.

¹ Cirka 1/3 av alle sauebesetninger (ca. 43 % av søyene) i Norge er registrert Sauekontrollen.

Avl og miljø

I husdyravlen vektlegges ønskede egenskaper i forhold til hverandre, etter hvilke som anses som mest verdifulle. Vektleggingen av lammetall i avlsindeksen for Norsk Kvit Sau (NKS) er redusert fra 23 % i 2006 til 6 % i dag. Endring av arv tar tid, og noen ønsker at antall lam per søye skal reduseres ytterligere i forhold til dagens nivå.

Antall egg som løsner hos søya påvirkes av forhold ved dyret (bl.a. arv og alder), men også av miljøfaktorer. Antall fødte lam har en arvegrad på 10-12 %. Dette betyr at miljøet står for 88-90 % av variasjonen. Fôring er svært sentralt for lammetallet. Stigende energiforsyning mot parring øker tallet på egg som løsner (såkalt «flushing»).

Fostervekt hos en søye med fire lam kan fort utgjøre 20 % av egenvekta til søya. I tillegg kommer vekta av fostervann. Relativt sett utgjør dette en mye større belastning for sau, sammenliknet med menneske, ku og gris, hvor fostervekten vanligvis utgjør under 10 % av mordyrets egenvekt. Slaktevekt (tilvekst) er vektlagt høyt i avlsmålet (23 % for NKS). Dette fører til større lam, selv om det er usikkert hvor mye det bidrar til økte foster- og fødselsvekter.

Helseutfordringer

Hos sau skjer storparten av fosterveksten de siste 6 uker av drectigheten. Det øker søyas behov for energi, samtidig som plassforholdene for vomma og andre bukorganer reduseres. Dette påfører søya belastninger på buk og bein, og kan føre til bevegesproblemer og smerter. I tillegg er høyt lammetall satt i sammenheng med sykdommer som skjedefremfall, melkefeber, bukbrokk, drectighetsforgiftning, melkefeber og jurbetennelse.

Andelen søyer som har behov for fødselshjelp på grunn av feilstilling øker med økende lammetall. Behovet for fødselshjelp er lavest blant tvillingmødre. Fødselsvansker er en viktig årsak til dødfødte og svakfødte lam. Dette er en velferdsmessig utfordring både for søyer og lam, og i tillegg tidkrevende for bonden.

Det er også klar sammenheng mellom økt antall lam og lammedødelighet. Flere av sykdommene hos søyer nevnt over er sterkt assosiert med dødfødsel. I følge tall fra Sauekontrollens årsmelding for 2014 var 4.18 % av lammene dødfødte, og tap av lam inne etter fødsel lå på 2.94 %. I 1996 lå antall dødfødte lam på 3.2 %. Hvis tallene fra Sauekontrollen «overføres» til totalt antall sau i Norge (ca. 1.1 millioner vinterfôra sau) gir dette ca. 2.2 millioner fødte lam, hvorav 92.000 dødfødte, og nesten 62.000 døde inne.

Øvrige utfordringer

Ved flere enn to lam dekker vanligvis ikke melkeproduksjonen til søya lammens behov. Dette krever mer kryssfostring og resulterer i flere kopplam. Totalt antall kopplam i 2014, basert på tall fra Sauekontrollen, var ca. 115.000. Risikoen for at lamma får for lite råmelk øker ved høyere lammetall. Dette medfører økt infeksjonsrisiko og dødelighet. Et av de vanligste rapporterte sjukdomsproblemer hos lam er diaré, og risikoen for at lamma får diaré øker med økt kullstørrelse. Kopplam er også mer utsatt.

Tap av lam på sommerbeite er på hele 10.16 % (Sauekontrollens årsrapport 2014). Lam med lav fødselsvekt eller lav vekt ved slipp er blant faktorer som har vist å påvirke dødelighet i utmark. Fødselsvekt og tilvekst har igjen sammenheng med bl.a. kullstørrelse og morskenskaper hos søya. Et svakere lam er ofte mer utsatt for sykdom og rovdyrangrep.

Rådets vurdering

- Generelle vurderinger
 - Dagens saueavl gir til dels alvorlige helsemessige og velferdsmessige problemer for søyer og lam. Rådet vurderer situasjonen som dyrevelferdsmessig og etisk uakseptabel.
 - Søyer med sykdommer, bevegelingsproblemer og smerter, som følge av for mange lam, er også en stor belastning for bonden.
 - Rådet ser det som positivt at vektleggingen på lammetall i avlsindeksen er redusert, men det vil ta tid før man ser effekten av dette.
 - Fôring i forbindelse med parring har stor betydning for lammetallet. På kort sikt vil derfor det viktigste og mest virkningsfulle tiltaket være å unngå «flushing», og på den måten redusere antall egg som kan bli befruktet.

- Målsetting
 - Overordnet mål er balanse mellom biologi, dyrevelferd og økonomi i saueproduksjonen.
 - Målet må være friske søyer, med nok melk, som føder selv og tar godt vare på lammene. To lam er det ideelle både når det gjelder helse hos søye, fødsel, og helse og overlevelse av lam, og i tillegg vil dette også bidra til god slaktevekt for lamma.
 - Tilskuddsordninger for saueproduksjonen må utformes slik at ufysiologisk høyt lammetall per søye ikke premieres.
 - Rådet anbefaler at det legges opp til et system som stimulerer til økt produksjon av lammekjøtt, med samtidig ivaretagelse av god dyrevelferd

- Aktuelle tiltak i dagens situasjon
 - Gjennom praktisk avlsarbeid må Norsk Sau og Geit bidra til et ideelt lammetall per søye. Fra naturens side må dette anses å være to lam pr voksen søye.
 - Bonden kan selv gjøre tiltak for å oppnå et ideelt lammetall:
 - Velge seminværer med egnet indeks for ønsket lammetall.
 - Unngå «flushing» der lammetallet per søye bør reduseres.
 - Unngå å bruke lam fra store kull videre i avl.
 - Krysse inn raser med lavere lammetall der dette er ønskelig.